

مقدمه

در قیاس با زبان فارسی، طیف فعل در زبان فرانسوی گستردگی چشمگیری را نشان می‌دهد. وجه اخباری (mode indicatif) به تنهایی دوازده زمان را شامل می‌شود:

1. présent de l'indicatif
2. imparfait
3. passé simple
4. futur simple
5. futur dans le passé
6. passé composé
7. plus-que parfait
8. passé antérieur
9. futur antérieur
10. futur antérieur dans le passé
11. passé récent
12. futur proche

بدیهی است با افزودن زمانهای فوق مرکب (temps surcomposés) که بویژه به زبان گفتاری تعلق دارند و فعل معین آنها به صورت یکی از زمانهای مرکب است از نوع زیر:

Je suis parti quand j'ai eu terminé.

Il serait arrivé quand j'aurais été partie.

فهرست مزبور بسی گسترده تر می‌شود حال آنکه وجه اخباری زبان فارسی پنج زمان بیشتر ندارد. انطباق زمانها در دو زبان به هیچوجه امکان پذیر نیست به همین سبب

علاقه‌مندان به یادگیری زبان فرانسوی در یافتن معادلهای مناسب چه در گفتار و چه در نوشتار با دشواری فراوانی روبه‌رو می‌شوند. این دشواری پیچیده‌تر می‌شود هنگامی که ارزشهای زمانی و وجهی افعال نیز در نظر گرفته شود. با ذکر مثالی موضوع را روشن‌تر بیان کنیم:

اگر الآن پول داشتم به شما می‌دادم.

Si j'avais de l'argent en ce moment, je vous en donnerais.

همان طور که قید زمانی en ce moment است با آنکه شرط تحقق ناپذیرفته (condition irréalité) به زمان حال مرتبط است در زبان فارسی در جملهٔ پیرو (proposition subordonnée) ماضی مطلق (داشتم) و در جملهٔ پایه (support de la phrase) ماضی استمراری (می‌دادم) به کار رفته است در صورتی که در زبان فرانسوی به ترتیب ماضی استمراری و زمان حال شرطی عهده‌دار بیان این مطلب شده‌اند و چنانچه شرط به آینده موکول شود (condition potentielle)، کاربرد زمانها پیچیده‌تر می‌شود:

اگر فردا پول داشته باشم ممکن است به شما بدهم.

Si j'avais de l'argent demain, je vous en donnerais.

بدیهی است تردید در داشتن پول نیست بلکه گوینده به مخاطب خود القا می‌کند که چندان به دریافت پول اطمینان نداشته باشد. همان طور که ملاحظه می‌شود در زبان فارسی در جملهٔ پیرو (proposition subordonnée) ماضی التزامی (داشته باشم) و در جملهٔ پایه (support de la phrase) مضارع التزامی (بدهم) به کار رفته است در صورتی که در زبان فرانسوی زمانها تغییر نکرده‌اند تنها قید زمانی demain که ما خود برای وضوح بیشتر به متن افزوده‌ایم بیانگر (condition potentielle) است. نیز می‌دانیم که در صورت اطمینان دادن به مخاطب در جملهٔ پیرو présent de l'indicatif با ارزش زمانی futur simple و در جملهٔ پایه futur simple به کار می‌بریم و در این صورت باید قیدی مانند «حتماً» را در برگردان آن به زبان فارسی به متن بیفزاییم:

اگر فردا پول داشته باشم حتماً به شما خواهم داد.

Si j'ai de l'argent demain, je vous en *donnerai*.

با توجه به نابرابری چشمگیر تعداد زمانها و ارزشهای زمانی و وجهی مختلف آنها در این دو زبان روشن است که دستور تطبیقی (grammaire comparée) که در برنامه دروس کارشناسی گنجانده شده است دست کم در این مورد نه تنها کارآیی ندارد بلکه موجب سردرگمی دانشجویان می شود بویژه آنکه زبان فارسی در زمینه registre temporel با تقسیم بندی زمانها به temps du commentaire و temps du récit بیگانه است. ماضی مطلق فارسی پربسامدترین زمان گذشته در زبان گفتاری است حال آنکه در زبان گفتاری فرانسوی به هیچوجه کاربرد ندارد.

بنابراین تدوین کتابی که منحصرآ کاربرد افعال را با لحاظ کردن ارزشهای زمانی و وجهی آنها مطمح نظر ساخته باشد برای دانشجویان رشته زبان فرانسوی و دیگر فراگیرندگان این زبان ضرورت تام دارد، بویژه آنکه فعل متغیرترین عنصر جمله است، زیرا در آن واحد گوینده باید در مورد انتخاب وجه (voix, mode)، زمان (temps)، شخص (personne) و شکل (forme) فعل برای ادای مقصود خود تصمیم بگیرد. تجربه نشان داده است که یکی از پربسامدترین اشتباهات فراگیرندگان انتخاب شکل درست فعل است به گونه ای که در کلاسهای مکالمه سکنه اساسی در ادای جمله ها را موجب می شود و به منزله یکی از دشوارترین موانع در انشای حتی ساده ترین جمله در نظر فراگیرنده جلوه می کند.

همکار محترم آقای دکتر کمالی در تدوین کتاب حاضر تلاش در خور توجهی مبذول داشته اند تا ضمن حفظ ویژگیهای آموزشی آن که سادگی و آسان فهمی است از نکات اساسی چیزی فروگذار نشده باشد. آوردن تمرینهای گوناگون هم در زمینه انتخاب فعل به زمان و وجه مناسب و هم در تعیین ارزشهای زمانی و وجهی افعال کمک شایانی به حل این معضل می کند. بدیهی است که فراگیرنده مدام درگیر صرف درست فعل است و برای تسهیل تلاش وی در یافتن شکل درست صرفی فعل و تلفظ درست آن بخش اول

کتاب به صرف افعال با تلفظ آنها با الفبای آواشناسیک بین‌المللی اختصاص یافته است و این خود مزیت دیگر این کتاب است که فراگیرنده را از مراجعه به کتابهای صرف افعال مانند Bescherelle که فاقد تلفظ با الفبای آواشناسیک است بی‌نیاز می‌سازد. بدیهی است که کتاب حاضر نیز از نقص مبرا نیست. از پیش مراتب سپاس خود و مؤلف را حضور همکاران محترم که رهنمودهای لازم را برای رفع نقایص این کتاب ارائه خواهند فرمود تقدیم می‌دارد.

دکتر رضا ذات‌علیان

پیشگفتار

در همهٔ زبانها «فعل» غنی‌ترین و در عین حال متغیرترین جزء کلام است و طیف گسترده‌ای را دربرمی‌گیرد. استفاده از فعل در هنگام سخن گفتن یا نوشتن موجب بیان و ادای فکر گوینده یا نویسنده می‌شود و بدیهی است هدف نهایی هر گفته یا نوشته‌ای نیز جز بیان فکر و اندیشه نیست. بر این اساس انکار نمی‌توان کرد که پرداختن به مقولهٔ «فعل» در آموزش زبانهای خارجی نیز حائز اهمیت بسیار خواهد بود، زیرا هر زبان‌آموزی ناگزیر است برای افادۀ صحیح کلام این مقوله را که از ضروریات اجتناب‌ناپذیر است، بدرستی و با دقت زیاد فراگیرد.

مبحث «فعل» در زبان فرانسه به دلیل گستردگی و بویژه تنوع «ارزش‌زمانها» از جایگاه خاصی برخوردار است، زیرا چنانکه خواهیم دید تنها به شناخت شکل صرفی افعال در زمانهای مختلف اکتفا نمی‌توان کرد؛ برای مثال زمان ماضی استمراری اخباری در زبان فرانسه علاوه بر دارا بودن ارزشهای بنیادی خود نظیر بیان استمرار، عادت، تکرار و توصیف در گذشته می‌تواند در مواردی خاص ارزش‌زمانهای حال یا آینده را داشته باشد و یا زمان گذشته التزامی برخلاف عنوان و شکل صرفی که دارد، برای بیان آینده نیز به کار می‌رود.

در طول این کتاب کوشیده‌ایم با بیانی ساده و با ذکر مثالهای دقیق و روشن و افزودن تمرینهای مناسب و منظم شناخت لازم و اصولی از کلیه مباحث مربوط به «فعل» ارائه کنیم. البته بحث جامع دربارهٔ «فعل» و تحلیل همه جانبهٔ این جزء اساسی کلام در زبان فرانسه بسیار مفصل و طولانی است و از آنجا که کتاب حاضر برای استفاده دانشجویان رشتهٔ زبان فرانسه در مقطع کارشناسی در نظر گرفته شده، از ارائه بعضی از

بحثهای تفصیلی و یا کاملاً تخصصی صرفنظر گردیده است و علاقه‌مندان می‌توانند برای مطالعه بیشتر به منابع و مراجع متعددی که دستورنویسان و زبان‌شناسان فرانسوی منتشر کرده‌اند، مراجعه نمایند.

ناگفته نماند که همه مثالها و نمونه‌های ارائه شده از بین آثار نویسندگان برجسته و یا از کتابهای معتبر دستور زبان فرانسه برگزیده شده است و به‌طور کلی در نگارش این کتاب سعی وافر کرده‌ایم تا حد ممکن از مهمترین و جدیدترین منابع فرانسوی - که فهرست کامل آنها در پایان کتاب آمده است - استفاده کنیم و چون امروزه تهیه همه این منابع برای عموم واقعاً امکان‌پذیر نیست، امیدواریم توانسته باشیم با ارائه این اثر بخشی از خلأ موجود را پر کنیم و گامی مؤثر در جهت اعتلای آگاهی دانشجویان و همه علاقه‌مندان زبان فرانسه و رفع پاره‌ای از مشکلات آنها برداریم.

در پایان نگارنده بر خود فرض می‌داند که از آقای دکتر غلامرضا ذات‌علیان - استاد گرانمایه دانشگاه مشهد - که به‌رغم مشغله فراوان منت نهادند و با متانت تمام دستنوشته کتاب را مطالعه کردند و درباره بعضی از نکته‌ها نظرات سودمند و کارشناسانه‌ای اظهار داشتند، قدردانی و سپاسگزاری کند.

دکتر محمدجواد کمالی